

I kad nam se tijelo u kojem se rađamo, radujemo, mičemo, živimo i jesmo ukazuje s takvom složenosti i svrhovitošću, kakav je tek naš duh! Koliko je »stanica« u svijesti, u umu, u slobodi, volji i odluci? I svaka stanica svijesti nosi svega čovjeka, svu osobu, kao što ona sjemena stanica nosi čitavo čovjekovo tijelo. Je li to onako uništivo i propadljivo? Ako i ta stvarnost čovjekova prestaje, ako nema ništa osim ljudskoga potoka od rođenja do uzemljenja, onda je čovjek zaista najinteligentniji besmisao koji se mogao ostvariti. Ali ako je neuništiv, besmrtn, vječan, što znamo i vjerujemo, onda će, znači, trebati jednoga dana stati s odgovornošću pred Tvorca tjelesnog i duhovnog stroja i položiti račune.

»Sve u svemu: mi smo jedan, nikad neriješeni zadatak.« Ta se misao nalazi na 99. stranici, a mogla se naći i na kraju knjige, i knjžice, i svijeta. Tu ulazi i onaj upitnik koji će zaparati i posljednji Adam u mrzli led. Pa u tome i jest sve što jest i što treba da bude. Ako sebe ne shvatimo samo kao neku prirodnu danost, već i kao zadanost, ako se ne dižemo iznad vidljivih stvari koje se stavljaju pred požudna osjetila tijela, onda ostajemo samo u okviru prirodnog i životinjskog nagona. Ali ako je čovjek zaista zadatak, skica, i ako je taj nacrt povjeren svakomu od nas pojedinačno da ga kroz život ostvarujemo, ne bi nas u tome slučaju ništa smjelo smetati na našem putu u izvođenju radova i u odgovornosti pred našim Nacrtateljem.

Naš život je, međutim, često sličan »vlak^u koji juri bez voznoga reda« (179). Zadaci su teški. Ali život čovjeka poučava da se samo u prozrenu smislu i zauzetu radu mogu dizati zidovi i graditi prozori naše građevine. Čovjek je neriješeni zadatak. Jest ovdje na zemlji, jer je on zamišljen kao protegnutost između zemlje i neba. I zato njegova zgrada trebala bi imati svoj krov na nebu! Naše je dakle da gradimo koliko možemo, vremenski, umno. »Bez rada jednostavno nije moguće biti čovjek« (288). A to se, možemo sa sigurnošću reći, posebno odnosi na naš vječni rad. Stvoritelj nas je stvorio bez nas, ali nas neće dovršiti bez nas.

Pisac je također na mnogo stranica prikazao odnos između čovjeka i društva. Upozorio je i objasnio svu korist i štetu u međusobnoj otvorenosti ili začahurenosti između pojedinca i zajednice. Pa i sva ta naravnost može poslužiti kao stepenica za višu stvarnost koja je zamišljena između Boga i čovječanstva. Naime, u otvorenosti, pomoći i razumijevanju drugih, u ljubavi prema drugima, čovjek istodobno ostvaruje i sama sebe. »Što tko čini, svakome čini« (404), ali i obrnuto. I u dobru i u zlu. Čovjekova ljubav sličⁱ vodi, stajajući ili tekućⁱ, da se poslužimo slikom poput pisca. Izvorište je u srcu. Upeli smo se da riješimo problem čovjeka. Zaludu će biti sva ta naša poduzetnost ako ga ne stavimo u odnos prema Bogu, ako se ne pitamo za njegov izvor i ušće. Onaj koji o tome želi misliti ima odličnu podlogu u Jurjevićevoj naravnom Čovjeku. Čovjeka treba čitati, o njemu razmišljati, ispitivati ga pod svim vidovima, pod teološkim posebno. Zato je i razumljivo da je izdavač uvrstio ovu knjigu u svoju biblioteku *Theosis* — pobožanstvenjenja, a na naslovnoj stranici donio Michelangelovo *Stvaranje čovjeka*.

»SLOBODA U EGZISTENCIJALNOJ FILOZOFIJI«

S. Kierkegaard, N. Berdjajeva, K. Jaspersa, G. Marcela. Autor i izdavač Josip Kribl, Zagreb 1974.

A. K. Jurišić

Ova knjiga predstavlja prvu, nama poznatu, kritičku konfrontaciju shvaćanja slobode u četvorice navedenih egzistencijalno-personalističkih mislilaca, koji su — mada svaki na svoj način — nadahnuli ako ne dogmatsko-moralnim

postavkama, onda barem izvornom unkcijom kršćanstva. Djelo pretpostavlja golem rad »pabirčenja« i traganja po knjigama, revijama, bibliotekama i knjižarama.

U prvom dijelu knjige govori se o slobodi u egzistencijalističkom smislu, tj. u smislu »čisto« unutaršnjeg, osobnog opredjeljenja. Shvaćanje odnosa između slobode i grijeha u Kierkegaarda, Berdjajeva i Jaspersa razlikuje se od shvaćanja Gabrijela Marcela. Marcel ostaje vjeran učenju službene Crkve, dok ostala trojica u shvaćanju grijeha i odgovornosti slijede vlastita stajališta. Tu se govori također o odnosu slobode prema transcendentnoj zbilji: religiozno vjerovanje Jaspers hoće da zamijeni filozofskim vjerovanjem u individualno-egzistencijalni ideal, dok Marcel govori o onome »Apsolutno Neprovrjelijvom« (Invérifiable absolu). Marcelov je ideal transcendentna Osobnost onoga koji je rekao: Ja sam Put, Istina i Život.

Dalje se govori o slobodi u okvirima društvenih zajednica. Berdjajev naglašava kako je spas pravoslavlja moguć samo kroz duhovnost koja proizlazi iz slobodnog opredjeljenja za Krista, a ne kroz birokratsko i sinodalno-ober-tužilačko iskripljivanje autentičnog kršćanstva svetaca i mistika. Jaspers nastupa kao kritičar službene Crkve, jer ta u sebi nosi težnju za isključivosti. Marcel slijedi načelo: ubi Petrus, ubi ecclesia, jer Kristov duh treba da bude u Crkvi prisutan i na vidljiv način. Nadalje, Jaspers odbija svako izjednačenje ljudi u društvenom smislu, dok Marcel naziva mitom zahtjev prema kojem bi svi ljudi bili jednaki. S ostalim egzistencijalistima Jaspers i Marcel žele naglasiti kako se individualne osebnosti ne smiju rasplinuti u društvenom prosjeku mase. Marcel je za »bratstvo« među ljudima, dok sama izvanjska jednakost ne jamči za ostvarivanje tog unutarnjeg bratskog raspoloženja: duh uspoređivanja prema »jednakosti« posve je stran u pravoj bratskoj savjesti. U drugom dijelu knjige daje se raščlamba i mjestimično kritika filozofskih postavki navedenih mislilaca. Protivno egzistencijalističkom aktualizmu, gdje se čovječjem »ja« priznaje samo subjektivno usmjeravana promjenljivost, pisac naglašava da sposobnost refleksije upozorava na činjenicu da je naš »ja« uvijek isti, te da se stoga na ljudski duh može primijeniti pojam supstancije koja trajno ostaje. Descartesovo »mislim, dakle jesam« zamjenjuju gore navedeni mislioci svojim »odlučujem, hoću, dakle jesam«. U takvoj temeljnoj postavci korijeni su i jedne nove, egzistencijalne teologije: »transitus« i »motus« od neautentičnog k autentičnom čovjeku ne može se ostvariti samo po odnosu na drugog čovjeka, nego on uključuje jedan odnos višeg reda, tj. odnos čovjeka prema transcendentnalno Apsolutnome. Taj odnos višeg reda uzbiljuje se po slobodnim odlukama autentičnih ličnosti, koje su sposobne da se snagom unutarnje slobode otkopčaju od neautentičnosti. Dokazi za postojanje Božje po shvaćanju navedenih mislilaca ne vrijede: u njima je uključena težnja »prisiljavanja« argumentima, a to je u protivnosti s egzistencijalnom slobodom. Vjeru se, kažu oni dalje, ne obrazlaže teologiziranjem i rezoniranjem, nego se doživljava egzistencijalno i uz slobodnu odluku. Grijeh je tu shvaćen, osim kod Marcela, relativistički i subjektivistički. — Takav skrajnje agnostički subjektivism u stvarima vjere i moralnih načela filozofski nije održiv, niti je vjerski prihvatljiv, kritički zaključuje knjiga.

Knjigu preporučamo svima onima koji se žele baviti suvremenim shvaćanjima o slobodi, posebno u njezinim suvremenim teologijskim i sociologijskim implikacijama. Naročito u tom okviru knjiga može pružiti solidnu temeljnu informaciju. Unatoč takvoj sadržajnoj vrijednosti knjige, slobodan sam piscu skrenuti pozornost na ponešto težak stil pisanja, što svakako otežava praćenje njegovih misli te mjestimično stvara utisak da pojedine stavke nisu najbolje povezane u misaonu cjelinu.